

Landskap: *Östergötland* Upptecknat av: *Folke Jansson*
 Härad: *Tringålarän* Adress: _____
 Socken: *Källestad* Berättat av: _____
 Uppteckningsår: _____ Född år _____ i _____

Uppteckningen rör _____

Förord om berättarna

Kyrkefärd om julew 1.

Kyrkesilvret i gruvw. 1.

Bossaw gick hem 2.

Västerdalesterw 2.

Moum-Jaure 2.

Gotinge-Jaure. 3.

Häppegebbe. kōrka 3.

Skilkesterw 4.

Släpessw 5.

Österbyggrew 5.

Kuddragaren. Bossen 8.

Skriv endast på denna sida!

36 Sid

1594

09.

Hälsedals

Finspångs län. 1594.

F O L K M I N N E N

upptecknade år 1924

i

Hälsedals socken, Östergötland,

av

Jacke Jansson

(365.)

Förord, något om berättarna.

Denna samling folkminnen är ersultatet av uppteckningar under sommaren och hösten 1924 företrädesvis inom Hällestad socken av Östergötlands län.

Uppgifter om berättarna lämnas här i stället för vid de ställen, där de förekomma i samlingen:

Min far är skräddare, född 1870, och har med undantag av 5 år varit bosatt i Hällestad.

"Jakobsson på Skogen" har själv omtalat att han är född 1846. Han och hans förfäder ha bott i Hällestad, sen långt tillbaka i tiden. Född i torpet Skogen under kyrkoherdepostället har han bott där tills på sista tiden, då han flyttat till ett annat torp, som han köpt, på samma ägor. (Avkonterfejad på sidan 40).

Johan Andersson i Susenvin är 86 år. Har också bott i Hällestad i sin tid samt varit lantbrukare vid Porskärret tills han till undantag skaffade sig lägenheten Susenvin vid Lötenborg.

Skomakare A.P. Kjällström ännåven han av hällestadsläkt. Hans far, som var byggmästare och kunde slipa rakknivar, byggde upp stället på Skarpåsen under Emmetorp, och sonen har haft sin bostad där. .

Karl August Andersson i Åsebro är 62 år. Har varit arrendator på gården Åsebro, vilket arrende han tagit efter sin far. Hans son har nu i sin tur övertagit arrenderingen.

Karl Fredrik Pettersson är född den 25 augusti 1834 i Godegårds socken. Kom vid in-

nemot 30 års ålder till Hällestad, där han varit kusk vid Sonstorp. I övrigt har han varit skomakare, snickare, vävskedmakare, torpare och i övrigt kunnat utföra litet av varje. Spelade i sin ungdom fiol på danstillställningar i bygden. Sedan åtskilliga år är han bosatt vid Simonstorp, närmare bestämt i en stuga kallad Diket.

Min bror Harald Jansson är 22 år, uppväxt i Hällestad, amatör å fiol. Har även tillverkat fotot i slutet av samlingen.

++

+

+

Börja nummer 1

Östergötland
Finspångs län
Hälsjö

1. Folke Janson
1594

Berättat av "Jakobsson på Skogen"

den 12/9 1924.

På juldagsmorrön skulle folket försöka att komma först ifrån kyrkan efter julottan, och de skulle försöka att "ta färste supen". Då va noga mä. Sonstörpe smeder lejde hästar vid jularna och åkte till kyrkan julottan. "Di hadde mä sei (brännvin) åt körka mä, för ja såg många gånger att di va härte v^e sakerstia, i hörnet där, å tog sina kuttinge. Di va inte så noga mä te vare i körka unner hele prädika, di kunne gå ut ätter färste tjänsta, å di kunne komme te siste mä". Hästarna stodo under julottan i rad på kyrkbacken ifrån ringmuren å ned till klockarbostaden. Folket färdades vanligen i gröna slädar med en krok på mederna, som de häktade fimmerstängerna i. Det spelades under stundom spratt med åkdonen för att försinka ändras hemfärd. Så togos ibland fimmerstängerna bort, så att det tog en god stund innan dessa kunde hittas. En gång lär "Österby-dränga" ha lagt alla fimmerstänger i en hög, å det blev ett liv och ett rivande, när folket kom ut från kyrkan, innan var och en kunde få rätt på sina fimmerstänger.

Kyrksilvret i gruvan.

Österby gruva skall vara förtrollad, så att den inte går att hitta. "Aners Jonsa i Österby gick en gång i skogen å hitte på Österbygruva. Å di hadde körksilvert äppe å sole då. Si när fienden va här, vart di

rädde å satte ner'et i gruva. Å trällgubba skulle vakte silvert." Det var när dessa hade silvret ute och solade det som Anners Jansa såg det. Det glänste i solskenet och siffrorna tycktes också ha varit med från nummertavlorna.

Bössan gick hem.

"Di sa att Västerdalegubbens far, han gick å sköt så mycke. Å en gång ha han hängt bössa ve gruva på österbyskogen. Men när han kom hem, stog bössa i farsta. Men si då kan då inte vare när sanning". Västerdal ~~xx~~ var på sin tid ^{Komminister} ~~kyrkoherde~~ i Hällestad. Det skulle alltså ha varit dennes far, som också en gång ~~xxxxx~~ träffat på Österbygruvan.

Västerdalesten.

Utmed vägen till Finskartorpet ligger en sten nere vid Kvarnbäcken. Stenen är "trinter te sitte på" och har en karm, som varit 12 tum hög ~~åxxxxxxxxxxxxx~~. Men karmen "ha di behagi te slatt å", så han är nu en 8 - 9 tum hög. Den har stått bredvid en stor tall. (!) Till denna sten gick Västerdal, (se ovan) som bodde i Prästköps komministerboställe, om kvällarna och satt och lyddes efter var tjädern satte sig. "Å då va han färdiger äm märna te knäppe däm".

"Mormone-Janne".

"Han va mormon å hyrde i Karl-Larse-stuga näri år. Men så la han fälle å ifrån kärnga. . Då va visst ett skynke (fruntimmer), sām.

han följde mä åt Amerka, för han hadde ju ingi medel, fattit å usselt va dä. Päjka gick ikring å tigde. För var unge di fick, - si då hadde prästera makta - skicke doktorn (d:r Emanuelsson, kyrkoherde i Hällestad 1843 -1888) bu te'en att han skulle komme ner å låte döpe barna. Men dä va allt dä sām Mormone-Janne sket i. Men då tog doktorn å åkte te Mormone-Janne. Å då sa han, att dä inte skulle bli någe döpe å. Men prästen han tog utan videre å döpte unga. Si dä höll han inte för når hökfäl".

"Getinge-Jaen".

Han var torpare i Sonstorp. En gång fick han tag i en getingbilla, som han kom på idén att bränna upp. Han tände eld på den, men samtidigt med getingbillan brann ett uthus, en bod eller dylikt, upp. Å så fick han heta Getinge-Jaen. Jaen hette han förut förstås.

Käppegubbekörka

kallas en naturbildning å Hällestads kyrkoherdeboställe nära torpet Skogen. Det är två stenar, som stå mot varandra på så sätt att ett rum bildas under dem. Den skulle i ofredstider ha bebotts av någon slags kyrkobetjänning.

+ + +

4
1594Samme person den 9/10 1924.Stickelbo sten.

(Vid Stickelbo sten (foto i slutet av samlingen) hava förr sju gårdesgårdar utgörande skillnad mellan sju skilda gårdar mötts. Numera är gårdesgårdarnas antal fem)

Upp på sten är det 7 hål borrade, ett mitt för varje gårdesgård. I två av hålen är det järnsprintar inslagna, som sticka upp ungefär 2 tum ur hålen. Ja hörde talas om att det skulle vara sprintar inslagna, men ja trodde det inte. Ja gick dit å rev bort mossan, å då såg ja ju, att det var sanning. Det är Anders Petters i Österby, Bårstorp, Prästköps, Karstorp, Djuckerö, Grytgöls och Högsfalls ägor, som gå ihop vid Stickelbo sten. Den ena gårdesgården, som är borttagen, var skillnad mellan Prästköp och Karstorp. Gårdesgårdarna gick så tätt ihop, att om ett kreatur gått in i ett hörn hade det ej kunnat vända sej. Förr i forna tider skulle det ha varit en herrgård där. den skulle ha hetat Stickelbo. Nog ha ja gått i skogen mä bössa mycke, å nog ha ja sett sten på Djuckerö mark, men inte kan ja säje, om det kan vara efter någon stenfot. Från stenarna, som skulle vara efter Stickelbo, ha de lagt en gata med sten som en riktig landsväg. Den går förbi 'Slätpusse' och slutar nära Bårstorp. De ha väl tagit fyllning till vägen i ett hål på 'Agustekalles'. I det hålet är vatten för jämnan, ifall sommaren inte är för torr, å det kallas för Slätpusse. Där ha väl gubbarna planterat rudor (han menade gubbarna från den förmodade herrgården), för det fanns ~~de~~

det tills härom vintern, när det var så kallt, då frös de ihjäl. Rudorna voro en 2 tum långa, och folk brukade fanga dem för att sätta på krokarna till bete. Det syns neremot Grytgöl att det varit åker i trakten i forna tider. 'Då ä inte så mycke, å di hadde fälle inte så mycke åker håller. Då torde fälle ha vatt nån fattiger, sām ha byggt, fast di kallet härrgå. Hap torde fälle ha vatt å bättre fälk, forstås'. Sedan ha de använt det där som skulle varit åker till kolbottnar. En 6 - 7 stycken sådana finns det där. Det är kanske en 3-400 år sedan det var herrgård vid Stickelbøsten.

Slätpussen.

(Se ovan). 'Di påstår att när fienden va i lannet å gick fram, skulle di ha lagt å ner i pussen å hatt den te skydd. Så att kulera skulle ta i den där banken, när di annre sköt. Å så fick di, sām va där nere, kytte äpp å skjute iblann å så ner igen! (Den skulle sålunda ha använts såsom skyttegrav).

Den där Österbygruvan (, som han talade om förra gången) skulle vara igenlagd med ekplank. Men det borde ju vara uppruttet nu, så att det skulle ha sluppit ner och hålet i marken synas. Men nog ha ja gnii i skogen med bössan å inte sett något av gruvan. 'Så där tror ja di ha skarvi'.

Starka karlar.

'Nog va di starkere förr än di unge ä nu, säm växer äpp'.

Janne hos Nisse i Jogestorp, det var en son där, han var så stark som ett par stutar. En tunna råg gick han med från Jogestorp och till Borggårds kvarn för att mala. Det är väl styvt en fjärdingsväg. När han skulle till Borggård för att mala, tog han haldre tunnan på ryggen och gick, än han bråkade med att ta ut oxarna och köra rågtunnan till kvarnen. Han var lugn å sävlig, pratade inte mer än han var tvungen till. (Gjorde han inga andra kraftprov?) Nej, han tog i för egen del när det behövdes, men han var aldrig ute å ville visa sin styrka.

En riktigt stark karl skulle kunna ställa sej med fötterna på var sida av ett 10-pundlo och hålla ett sådant i vardera handen och slå ihop dem framför sig och bakom sig.

En stark karl skulle kunna lägga sej på en bänk å tåla att fem 10-pundlo lades på bröstet på honom. Men det var nog omöjligt, för ja tycker att bröstet skulle ha klämts ihop. När ja var på 'slätta' (exercerade) såg ja en, som kunde bära 3 10-pundlo på det sättet. Å det syntes inte, men inte kunde han ha dem mer än en liten stund.

Militära folkminnen.

Ja har 1846 till årtal, å ja var 21 år när ja 'väl på slätta'adet skulle bli 1867.

'Di som hadde 1848 till årtal, behövde inte vare ute mer än 1 år. Ja feck vare i 2 år. Di säm kom ätter di säm hadde 48 te årt

Z.
1594

LUND UNIVERSITY
FOLKMINNESARKIV

tal fick mä vare ute i två år. Ja va ute i 15 dygn mä in- å utryckningsdaga. Vi hadde massäk mä äss, så vi behövde ju inte ta utå kronas mat. Va vi åt utå kronas mat, va ärtera å gröten äss brö't. Gröten va tjock- er å utå bare gryn, utan mjöl men mä mjälk i. Ärtera va riktigt fte, å dä va så mycke ärter, så att äm ja ha stallt skea i, så ha ho stått. Vi feck bare två mål, å dä va medda å aftaval. Frukusten feck vi titte i arnacka (almanackan) ätter, äm vi ville ha nän. Den där faen å blaggarns-päsen, säm v vi skulle ha silla i, den kunne en lägge i ett par kvarter brännvin i. Dä hadde ja många gånger för otäckt. När vi raste, gick vi lite avsides å söp, å befälet såget men di sa inte någe äm dä, inte. Bra befäl hadde vi. Fanjunkern, vi hadde, va rent väll i väla. Löjtnanten hette Stackelberg, å han va ej bra, å kaften hette Holm. Fan- junkern han va sån så ~~en~~ så en bå kunne få en sup å'n å ge'n en. Dä va presis, säm vi sitter här å prater. Ja va inne i tältet hos'en en gång, å vi satt å söp te klocka va 12.

En del utå päjka va så rädde för befäla, s så dä va rent farslitt. Di stog där å skälv- de, när di sa någe åt däm å fråge däm äm någe. Dä hadde ja inte ont å. Dä va en, säm hette Anners, säm va från Högsfall. Han va hos Bergkvist å va skrädderedräng. Å jäsing- en anamma, han va så rädder. Å befälet tog 'en u le't å frågen häcken säm va högre el- ler vänstre foten, men dä va lögn han kunne säje dä. Så feck han bli malaj.

Annre året vi va sta, va varann kar knekt å varann beväring. Förste året va vi ensam-

ne, utan knekta. En knekte-korpral å en skersante-skit (sergeant) geck å valle må malajera ute på slätta å högg enebuske.

Vi va ån i då ene å ån i då annre kompani't. Värst va fjüst kompani. Di hadde ena rackeregubbe te befäl.

Allra värst hadde di fattige kraka, sām va rekryter, sām skulle bli knekte. Di feck slite värst. Di hadde garn-stege å stänger å rackertyg. Å di skulle gå äpp på garn-stegen, å när di kom äpp, skulle di vänne sej å gå neråt må huvet för. Å dān där stēgefasen han slängde hit å dit. Å di där stängera skulle di klättre på .

När dā va manöver skulle vi förstās ligge i kompanier. Vi feck ligge var sām hālst i skogen. Men vi geck allt te annre päjke där i skogen. Inte sāv vi nått åm nätterā. Åm mārna när vi skulle ställe äpp å gå mat fi'en, feck vi buntlārs-bite å sätte på hanen på bōssera å klicke må. Dā smällde ju lite. När i skätt feck vi inte?

Huddragaren, Bosen.

Bosen skulle slakta hundar, kattor och hästar. Hästar slogos ihjäl mest. Det skulle vara förskräckligt att slå ihjäl en häst och för det mästa fick bosen göra det. Ville ägaren till hästen ha flottet, det feta, av hästen, fick bosen koka ur detta. Köttet gavs vanligen åt svinen. 5 riksdaler skulle Bosen ha för att slå ihjäl en häst, flå den och koka flottet ur köttet. För att döda en hund och flå honom skulle han ha 1 riksdaler

och för en katt 75 öre. Den som var

här (Hällestad) hade Tjällmo, Regna, Risinge och Hällestad till distrikt. Han hette ju inte Bosen utan han skulle ju heta Huddragare. Ja mins när ja var pojke, vi bodde nära intill Bosen, 'att di kom må hunnerackere från Regne, när han inte va hemme, å lämne in te äss'..

De ha nog ätit hästkött i en 50 år. Första gången ja åt hästkött, ha ja nog nyss gått och läst. 'Å dä tror ja, att äm ja ha veti, att dä va hästekött, ha ja nog allri äti't. Di tarte äm'et sän, att dä va hästekött. Dä va mörkt riktigt'.

Bosen kolade åt österbyna, gamla gästgivargården, och dä byggde han sej en koja i skogen å bodde sedan i den. (Det handlar om den sista Bosen, Petter Lindäl).

Huddragaren tillsattes såsom andra tjänstemän på sockenstämma.

+

+

dela.

+

Fortiätt strai

med mid 10 !

Berättat av 86-årige Johan Andersson
i Susenvinn (Lötenborg) den 2/9 1924.

Skydda hönsen för höken.

I grannstugan (Elmersbo) hemma skulle de om påskmorrn innan solen gick upp dra hönsen genom ett "oxeknäppe", å då skulle höken se dem så stora som en oxe. Då kunde han ju inte bju sig an att ta dem.

För att underlätta läkning då ett djur vrickat sig.

Det var en gubbe i Ruggestorp, som hette Per. Han skulle vara lite "trällsker". Han gick ibland och kotade om oxar och kor. (D.v. s. han drog till rätta vrickningar hos djur). När han hade dragit det vrickade till rätta, tog han av sig hatten och ritade med fingret medsols runt det onda stället. Så sade han till ägaren av djuret, att denne skulle fila på en bit mässing och ge djuret in av filspånen. "Då skulle fälle gå te kota å lö ihop-et".

Då de släppte ut kreaturen

i den ovan nämnda granngården, skulle de lägga yxor och stål vid dörrtrösklarna, när djuren gått ut. För att de skulle följas åt i vall, lät de dem äta ur koskällan. Detta när djuren släpptes vall första gången förråret.

Stål för tröskeln efter grisen.

Fina i Skalltorp hade en gång en person

Hälsesund, Ög.
1924

1594

II.

F. Jansson
LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

med sej och gick för att köpa en gris. De köpte en, och när de kommit hem och släppt in grisen i svinhuset, fick de lov att lägga stäl för tröskeln.

Barndop.

Barnen tror ja de skulle döpa, så snart dessa blev till. 'Han i Ärrkurn' kom till på natten, och dagen efter hade de honom i körkan. 'Å heter i trasera va han allti'. (Berättaren tycktes mena, att den, som blev döpt strax efter födseln, skulle bli livlig, ha brottom, vilket nog skulle anses för en förtjenst). De fick inte släcka ljuset om nätterna förrän barnet blivit döpt. På fråga om det betydde något ifall dräng- och pigfaddrarna stod i särskilt kärt förhållande till varandra, svarades: nog var ja fadder många gånger, ända sedan ja nyss gått och läst, men inte var det fråga om ifall ja kände pigfaddern eller inte. Ibland gjorde ja det, ibland inte.

Ja fick börja att slå, när ja var 12 år, i kärr där det var lätt att slå. Å slagtröska fick ja göra, så snart ja kunde hålla takten. Det var bäst när di 'trask fyre', det vart mer fart i tröskningen då.

Lusi-otte

skulle de ut å börja (tröska) vid midnätterna. Det var ingen värre med det än 'Anners Pärsa i Dyrsytte'. Där vred de fram klockorna så att det var inte midnatt en gång, då de började arbeta. Lusi-otte skulle det vara brännvin och glögg åt gubbarna. De tog sig allt några

jamare innan de gingo ut på morron.

En gengångare?

En bonde i Porskilén åkte en gång i en backe på vintervägen ned mot Valsjön mitt emot ett litet sund vid Åsebro. Han såg då en gubbe, som var så lång som skogen. Gubben kom farande från Åsebroundet. Bonden trodde, att det var en man, som drunknat i sundet.

Spöke och gubbar vid 'Gubbetäppera' och på sjön Tron.

Det måtte nog vara något vid 'Gubbetäppera'. En mörk natt åkte jag förbi på vägen där. Det var så mörkt att jag inte såg händerna fram för mej. När ja kom mitt för 'Gubbetäppera', hörde ja hur oxebyxera slets bort och hur det skramlade i kedjorna, (som oxarna drogo med). Det var mitt på släta marken, och oxebyxorna kunde inte gått sönder av sig själva där. Dagen efter gick ja dit, å då låg oxebyxorna på det stället, där ja hörde att de slets bort.

Samme person den 2/7 1924:

Janne i Bocktorpet såg en kväll när han kom från ett möte i stan en gubbe, som for i väg över Lill-Tron. Det var nyfallen snö, och på morron gick de ut för att titta efter spåren efter gubben, men de sågo inga andra spår än dem Janne hade gjort på kvällen förut.

Janne i Tyrktorpet såg en gång en gubbe sitta på en gärdesgård strax vid Tyrktorpet.

Detta ligger ett stycke från "Gubbetäppera", där "Ållerman" hade ett område, varför det troddes, att det var den bortgångne Ållerman, som spökade.

"Ållerman" var en ålderman inom smedsyrket, då Borggård, på vars ägor Tyrörpet legat, var smedbruk. "Gubbetäppera" var ett område där de äldre smederna fingo rödja åker för att så och sätta litet av vad de behövde att leva av. Borggård ligger strax vid Tron.

UNIVERSITETET
FOLKMINNESARKIV

Sista vargen

i Hällestad sörskate hittades död i Dalkars-
hytte hage omkring 1865. Han var gammal och
tandlös och antogs ha svultit ihjäl.

Något om vargskall och varglurar.

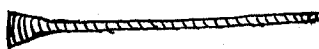
De hade vargskall mycket när ja var liten. För vargarna gjorde skada. Hemma vid Älmersbo hade vi varglurar och använde dem i skogen, när vi gick vall. Men ja skojade väl så mycket, när ja gick vall, så ja såg ingen varg i skogen. Ja såg ett par ungar, som de hittade vid "lete-skall". Ja fick vara med i bakskallet på vargskallen, å där fick vi ha sådana där lurar att jäga på dem med. Bakskallet var långt ifrån näten. Vid näten stod det skyttar.

Ja gjorde varglurarna, vi hade hemma. Ja tog "sån där kläv-staver" (staver av större grannar, som klövos sönder), sådana ha de inte nu, å gjorde två halvkor. Ja hade ett "brädrag", som användes till att dra ur bräder på taken med, å drog ur dem med, och gjorde

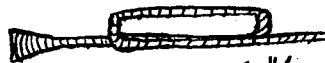

en utvidgning till lur i ena ändan. Så fick en lov att binda ihop halvorna. Ja bekade sen i springorna. Näver att linda lurarna med tog ja från en slät björk. En kunde ta näver på björken "så långt säm härifrån åttet Riksdasmans" (ett avstånd av omkring 100 mtr.). En fick lov att blöta lurarna i vatten innan en skulle "spele". Ja gjorde sådana där med krökar på också. Det vart flera toner i de med krökar på, 'å dä drille så'.

En del hade stora bockhorn i stället för lurar i skogen. 'Men di skrällde så'. Vanliga bockhorn togos av så mycket i smal-ändan, att det blev ett hål att blåsa i.

Vanlig varglur.

Varglur med "krökar" på.

Bråttom från kyrkan jul- och nyårsdagen.
Nyårsdagsmorrn och juldagsmorrn var det ett sånt hask innan folket kom från kyrkan. På nyårsdagen skulle det väl vara det, att de kom förat hela året. När ja tjänade vid Kronängen och skjutsade fruntimren till kyrkan, sa de till att ja skulle ha hästen i ordning. Å det vart ett liv. Mellan Djupadal och kronängsvägen stockade det sej med skjutsar. Å mora själv ho skrek att ja skulle köre förbi', men det var halt och is-slantigt, och flickorna ville inte att ja skulle köra förbi. 'Ja gjordet inte, för då kunne ha gått i diket'. Men när vi kom in på kronängsvägen, så bar då iväg, förstås'.

Berättat av skomakare A.P.Kjällström,
Skarpåsen, Emmetorp den 16/9.

Staffansvisa och stjärna.

"Ann'da jul gick di må ljuse stjärna". Det var ungdom från byarna som gick ~~med~~ "ljuse stjärna" på morgonen annandag jul. Det hände inte i min tid, men far och mor talade om det. Ungdomarna sjöng staffansvisan som börjar: "Staffan var en stalledräng,

han vattne sina fäle fem,

å på den femte rider ja."

Vart de kom fick de något ("fick di fångningar"). Judas tog allt som fanns på bordet och stoppade i sin påse. Han tog ej bara vad de blevo bjudna på, utan även annat, som stod framme. Fanns en brännvinsflaska på bordet, tömde de innehållet i den i flaskor, som de hade med sig, och så fästade de på detta efteråt. Det var ibland som de inte fick något. På de ställen, där ungdomarna blevo trakterade, sjöngo de något vackert till tack, då de skulle gå, och där de inte fick något, "sjöng di någe furt". De gingo ur gård och i gård i byn med sin stjärna.

"Varfördasjädde". (Våfrudags-gädda).

"Då kalle di såna gädder sän di tog före Varfördan. När då va klar is på ånger å där vattnet gått äpp, gick di ut å såg gäddera under isen. Å då slog di te på isen, så gäddera vart bedövede, å så tog di äpp däm"

(Enligt min far togos gäddor på hösten på

Hälles tid om
Finspångens rd

16

samma sätt och kallades isgäddor.)

Lusia.

Lusia på morgonen skulle alla äta 7 frukostar. (Det var väl omöjligt?) "Å, di vart därätter. Å så söp di te, förstås". Det var ej någon bestämd maträtt eller några bestämda maträtter, som skulle förtäras.

Ordspråk.

"Dä ska brinne 9 ljus för en sme å en dank för en bonne".

Så sade smederna vid juletiden. (Hx I H Hällestad har varit en livlig bergshandtering med flera stycken "sme'bruk") "Si smera va gruvlitt vate. Bönnera vånne di inte ett dugg".

Julmaten var slut annandagen.

Smeden vid Djurshytte hammare sade en gång till 'Skomakere-Hans' (en tokrolig person, känd för en hel del galna spratt och upptåg) att han kunde väl gå till honom vid julen. Hans gick dit annandagen. Men då sade smeden: "Du skulle ha kommit i jul, mä ja hadde någe te bju däi på". Smeden satt vid bordet, och på detta låg en så stor benhög, att Hans inte såg honom, när han satt mitt emot. Hans tyckte väl att han kom i jul, när han kom på annandagen. Smederna ville leva 'vräkigt', men så gick det också åt, rätt snart, vad de hade.

- - - - - 21/9 1924.

Farligt att hugga omkull träd, vari sjukdomar inslagits.

"Min gamle läremästere fick löfte te hugge e björk på Ljusfallsskogen (te brännsle). Den stog ve en stig, sām går åt Grytgöl. Dä va e sām där, sām di ha slaji in pärder i. Å drängen högg mä vänster hann å på vänstre sia äm trä't, å mästern högg mä högre hanna å på högre sia. När di puste (vilade sig), så pete di mä pekfingeren på plugga i trä't. Å drängen pete mä vänstre pekfingret, å mästern mä de högre. Drängen fick fulslag, å dä gick så, att han fick ett stort (stelt) pekfinger, Mästern han fick'et han mä, men han skaffe säj e tute, å så 'så gjorde han e känst i'et, å så stack han ner fingern i dä. Å dä onne, dä gick bärt på natta. Oxa, di körde hem trä't mä, vart sjuke. Å dä ä dä sanning, för dä vet ja".

En myling i "Brinke-säket" (sänkan vid Brinken).

En myling höll till i 'säket' vid Brinken. Han roade sig ibland med att ta bort Hjulvå-larna för åkande på landsvägen, som går över sänkan. Han gickssedan bredvid och höll upp vagnsaxeln, tills han kom till en backe, där han släppte, varvid hjulet rullade av och det kunde bli en olycka. Då skrattade mylingen så att det flackade. "Olle i Skrättärp härme mylingen en gång. Han skratte åt en. Men då fick Olle säj en örfil, så han stöp".

+ + +

Berättat av Karl August Andersson i
Åsebro den 11/11 1924. (62 år).

Skogsfru och rå vid kolmilan.

Ja har då inte sett eller hört någonting fastän ja har kolat rätt mycket. Men min morfar, har var "ille kummen" för sånt där. Han hade milor vid gruvorna (det är en hel del gruvhål ej synnerligen långt från Åsebro) och och där knackade det och sade till allt emellanåt att han måste ut för att se till milan. Skogsfrun var också inne i kojän i bland och väckte honom. En gång påstod han att skogsfrun slog honom på låret så att han vaknade. (En namngiven person) låg i kojän hos honom, och han bad morfar väcka sig, när skogsfrun kom. Det lovade han, men ja vet inte om han vart väckt nån gång.

Blodflödet stannade bara en annan fick tala
med "doktorn".

Törnblom bodde i Fällan för en 30 år sen. Han kunde nog mä litet av varje. En morbror ja hadde högg av "skate" till en mila, och ja det kom en "tvet" å slog honom för näsan, så att blodet höll på att rinna av honom. En som var med för då till Törnblom för att få hjälp. Denne åkte efter en häst, som var så osäker, så han tordes ej lita på att han stod kvar om han gick ifrån den. Men Törnblom sade att han skulle vänta på något sätt, och hästen stod still under tiden. Och just när han talat med Törnblom upphörde blodflödet hos den andre, som Törnblom ej ens sett.

Berättat av Karl Fredrik Pettersson, 90 år,
(Pettersson i Diket), Simonstorp, 3/10 1924.

Anm. Petterssons minnen äro huvudsakligast
från Godegårds socken. Se vidare för-
ordet.

Lusia.

Lusia firades. Det var storkalas riktigt
då. Där dansade de och glöggade och söp. Å
ungdomen klädde ut sej, vände fårskinnspäl-
sar ut och in bland annat, och spökade till
sej. Flickorna klädde också ut sej. 'När då
någe va', gjorde de skräpansikten av papp,
och målade dem med 'krösamos' (lingonsylt)
och tog på sej.

Elva frukostar skulle ätas på Lusiamor-
ron. Å då tog de lite av alla rätterna.

Julottan gick de omkring och tiggde jul-
ost. Å trettondagen gjorde de kalas på det.
Då hölls trettondagsdans.

Trettondagen 'gick di mä ljuse stjärna'.

Det var både pojkar och flickor med i tåget.
Det var stora skaror av ungdom, som följde
med stjärnan, och de gingo från gård till
gård. Ungdom från flera byar slöt sig tydli-
gen tillsammans. Ungdomen sjöng Staffans-
visan: 'Staffan var en stalledräng,
tackom vi så gärna,
allt för den ljusa stjärna.
Å ingen dager synes än..'

(Sagesmannen kom ej riktigt ihåg visan).
De fingo ofta något i matväg i gårdarna,
där de drogo fram. 'Å där di inte fick något

så tog di'. När de tigt ihop lite, gjorde de en dans på alltihop. Då fanns det julbrännvin, å de hade stora kittlar, som ställdes på bordet med brännvin i, som de tände eld på. 'Å fastän då då fanns så gätt åm brännvin, så söp di säj allri så skitfulle sām nu. Te aftaval å så fick såväl piga sām drängen sin sup. 18 skilling kanna va då lägste pris ja mins'.

Djuren skulle smaka högtidsmaten.

När det var någon högtid, skulle djuren i ladugården smaka av allting i matväg. Vid jul skulle de smaka julgröten, alla djuren.

Det var inte så allmänt med vetebröd på den tiden som nu. Folket bakade då förstås lite vetebröd till högtiderna, och då skulle alla djuren smaka litet av detta.

När kreaturen skulle släppas vall.

hölls kalas. När det var stora byar, var det storkalas, när de skulle släppa vall på vårarna. Hela byn kalasade på ett ställe. En ~~sa~~ särskild man var tillsatt att gå i ladugårderna och se om horn och klövar på kreaturen. Han sågade av hornen, så att djuren inte skulle så lätt skada varandra. Det var storbyarna, som höllo sig med en sådan man. Vid ensamma ställen fick väl folket självt sköta om dessa saker.

När det inte ville bli smör skulle de lägga vigselringen i grädden, så skulle det snart bli smör.

Kyrksilver i berget?

Det är ett berg vid Godegårds kyrka, som de påstår ska vara mycke 'råne' i. Det ligger alldeles jämt vägen, som går åt Motåla och de kalla det för Svensberget. De påstog att det skulle vara mycke rättyg i berget, och de ville inte så gärna gå förbi, men inte vet ja någon som såg något. De påstår att silverkannen i Godegårds kyrka är uttagen ur kyrkan och insatt i berget.

Sägen om Godegårds kyrkklocka.

'Fakta' är ett stycke väg från kyrkan och till landsvägen. De ha gjutit kyrkklockorna där. Den som var mästare för gjutningen höll till på gästgivaregården, som ligger ej så långt därifrån, för det mesta. När malmen var smält och i ordning för gjutningen, då var han, som var 'hussbonn' på gästgivaregården. Han hade sagt till att gesällerna inte skulle få gjuta förr än han kom. Men gesällerna tömde ur malmen och göto storklockan. När mästaren kom dit och fick se, vad de hade gjort, vart han arg och sa, att om storklockan fick den rätta klangen, fastän han inte varit med vid gjutningen, skulle den gesällen, som var ansvarig för det, dö. Hur det kom sej, så fick klockan den rätta klangen. Gesällens öde avgjordes genom envig mellan mästaren och honom. Mästaren och gesällen fäktade och slogs tills gesällen var död.

En bock klättrade upp i kyrktornet i min ungdom. Han klättrade ända upp till klockorna. Upp gick det bra, men ner tordes han inte gå. Till slut hoppade han ner på

marken. Han stod på alla fyra, då han kom ner men benen hade skjutit ut i ryggen, så att de måste slakta honom. Mina föräldrar hade getter. Å skinnet av bockarna blev starkt till byxor. Det bereddes till sämskskinn.

Starka karlar.

Starka karlar fanns det förr i tiden. Det var de som kunde ta ett tiopund-lo i vardera handen och svänga med dem och slå ihop dem framtill å bakåt.

En stor stubbe hadde de, som de slog en kil i. De täljde av kilen så mycket, så att de kunde bita i den, och så lyftade de stubben med tänderna.

Det var en liten gubbe, som bodde strax intill där mina föräldrar bodde. Det var en stark gubbe. De smidde nubb där i Godegård. (Det lär ha varit många små spiksmedjor förr i Godegård). Gubben kunde bära en ten-knipa (knippa med järntenar) om 5 pund från Dråsa i Tjällmo och till Godegård. (En vägsträcka av innemot två mil). (Det var tydligen stångjärnsbruk vid Dråsa).

'Olsmässe-kroken' hörde en talas om i var stuga. 'När den halse på, va di lee åt, för då va då tomt i alle hörna'.

Midsommar hade de midsommarstänger. De hade en i var by. 'Hur dan ho sän vart'. Somliga klädde den med löv, och somliga med papper och gjorde kronor utav. När de klädde med papper, använde de alla färger. När de reste stängen, skulle speleman stå i jämter å spela fiol. De hade inga dragspel i min ungdom.

'Ja spele i min ungdom många nätter när di danse. När ja va i Sonstärp (Hällestad) hadde di en Kalle i Bräten. Han va från Finspång å han va säker te spele. ('Kalle i Bräten' eller Bräten var skräddare. Var sedan barndomen betagen i fiolspel, vilken konst han började lära på en trälåda, som han försett med ~~xxx~~ strängar. Gjorde sig sedan fioler. Spelade om morgnarna i bara skjortan. När han i sin tidiga ungdom sökte kondition hos en skräddare i Tjällmo socken, acorderade han med denne, att han skulle ha frihet att spela på balar och andra tillställningar hur brättom det än var på verkstaden, vilket villkor mästergick in på. Vid mognare år tog Kalle Andersson lektioner i fiolspelning och ledde sedermera goodtämplarnas strängmusik i Lotorp).

Di här dragspela tcyker ja å bare skiten. Då blir så milde å klare toner må fiolen. Di kan allri ta ut på ett dragspel, va en kan på fiolen. Utå allt spel å fiolspel då vackreste, för di sām kan sköte då'.

De som kom först hem julottan skulle komma först med arbetet under året.

'Varför daggädder skulle di ha å isgädder å gu vet va då va. Vi skulle skjute gädder en gång. Vi tömde en halstoppsbutälj full må bergkrut. Å så for vi ut i en dysjö i å öke, sām va halvrudden. Vi satte ner butäljen å tände på stubintrån.... Vi höll på å bli i sjön, men når gädde fick vi inte'.

*En
H. Finspång
En Hällestad*

*1924 Folke Jansson
Kon. Karl Fr. Pettersson 90 år*

Slakt.

De ville slakta på ny, för på nedan skulle köttet torka å krympa ihop så att det inte blev så mycket.

1:sta maj.

「Då gjorde de också kalas. 'Då gick di ihop, gubba, å gjorde kalas på kvällen'. Karl-dagen var också en kalasdag. 1:sta maj gick ungdomen ihop och drog ihop ris-bål. Å om de hade tjärtunnor, satte de upp dessa också och tände på. Det brann duktigt och syntes långt bort。」

J.
(H. L.)

Skräddare och skomakare.

Efter strödda meddelanden av min far, som är skräddare, skomakare A.P.Kjällström samt andra.

"Förr i tiden" gingo de flesta hantverkare från gård och till gård och utövade sitt yrke. Först mot slutet av 1800 talet blev det praxis att hantverkarna stannade hemma och kunderna uppsökte dem. I övergångstiden till sistnämnda anordning besökte en bonde ortens skräddare, antagligen för att tinga denne hem till sig. Skräddaren visade då ett stycke hemmavävt vadmal, som han skulle sy åt en annan bonde. Den besökande tyckte då: "Har inte han hus och hem, efter som han går bort med sitt tyg?" Skomakare och skräddare måste åtminstone en gång varje år ha varit på gården, även om de skor eller kläder, som förfärdigades förra året, ej ännu varit i bruk. Då kantverkarna voro vid gården, började de arbetet i vanliga fall kl. 5 på morgonen, men att de började kl. 3-4 var häller inte ovanligt. På kvällarna höll gårdsfolket dem vakna ofta till framemot midnatt, sysselsatta med spånad eller annat arbete eller ock pratande, och för yrkesmännen var då ej annat än att arbeta.

Oftast hade hantverkarna en eller flera gesäller samt en eller flera lärpojkar i sin tjänst. Utbildningstiden för lärpojkarna lär ha varit 3 år, under vilken tid de ej fingo betalt för det arbete de utförde. Gesällerna vandrade från mästare till mästare och sökte arbete. Där de ej fingo något arbete, fingo de "ett litet bidrag

Landskap: Östergötland

Härad: Finspånga län

Socken: Hällestad

Uppteckningsår: 1924

Upptecknat av: Folke Jansson

...som är skräddare, skomakare A.P. Jansson
ström samt andra.

"För i tiden" gingo de flesta hantverkare från gård och till gård och utövade sitt yrke. Först mot slutet av 1800-talet blev det praxis att hantverkarna stannade hemma och kunderna uppsökte dem. I övergångstiden till slätnadens anordning besökte en bonde ortens skräddare, antagligen för att låna denna hem till sig. Skräddaren visade då ett stycke hemmavävt vadmal, som han skulle av åt en annan bonde. Den besökande tyckte då: "Här möte han hus och hem, efter som han går bort med sitt tyg?" Skomakare och skräddare måste åtminstone en gång varit på hären, även om de skor eller kläder, som förfärdigades för år, ett annat varit i bruk. De hantverkarna voro vid gård, började de arbetet i vanliga fall kl. 5 på morgonen, men att de började kl. 3-4 var heller inte ovanligt. På kvällen höll gärdstället dem väkna ofta till frimemot minnigt, avslutades med sömnad eller annat arbete eller också pratande, och för yrkesmännen var det ej annat än ett arbete. Oftast hade hantverkarna en eller flera gesäller samt en eller flera lärlingar i sin tjänst. Utbildningstiden för lärlingar var här på varit 3 år, under vilken tid de ej fingo betalt för det arbete de utförde. Gesällerna vandrade från mästare till mästare och såkte arbete. Där de ej fingo något arbete, fingo de "ett litet bidrag

till resan" i kontanter av såväl mästare i som gesäller. Där de fingo arbete, ålåg det dem att ställa till en liten fest för de blivande kamraterna. /

2// Skräddarna hade sax, nål, syring och prässjärn med sig, då de gingo till kunderna. Tyget, som skulle sys, var förfärdigat av kvinnorna på gården. Det till kläder åt männen avsedda var av ull, vadmal, eller för sommarbruk av linne eller blångårn; klänningstyget åt kvinnfolket liknande men av tunnare vävnad. Skräddarna sydde i regel även åt kvinnorna åtminstone till medio av århundradet. De sydde även handskar, mössor, förskinn, underkläder och över huvud taget allt, som kunde sys.

Av det tyg kvinnorna skulle ha klänningar, skulle männen ha västar. Detta kunde ha sina sidor: "Lasse i Gruvbacken" var enda sonen och hade många systrar. På den tiden han var i sin goda ålder ("va i välmakta") och var torpare, hade han inte mindre än ett tjog västar av alla möjliga rutiga och randiga mönster.

Tråden var hemmaspunnen av linets fina fibrer, tågorna, samt ibland färgad med brasilja. Var den inte färgad, fick skräddaren smörja den med fett och svärta den mot grytorna i spisen. Detta på den tid då allt syddes för hand.

Knapparna hade sitt särskilda kapitel. De voro inte så lätt åtkomliga som tyg och tråd, då de måste köpas. Vanligen åstadkoms knappar till rockar på det sätt att skräddarna gjorde formar av trä, vilka de sedan överklädde med tyg av samma sort som rocken

gjordes av. Mässingsknappar voro de vanligaste, köptes oftast av personer, som gingo i gårdarna och köpte upp lump och ben, ~~en~~ och användes i synnerhet till byxor. Dessa knappar, som voro gjutna och försedda med bilder av kungra o.d., fästes i tyget medelst en fint tillskuren skinnrem "och gingo aldrig dän". Men mässingsknappar lära ha varit besvärliga, då det gällde att bära säckar, de skuro in i kroppen. "Lumpen" i Valstorp, han kallades Lumpen för det att han handlade med lump, gjöt byxknappar av bly och sålde. Tattarna gjorde häktor till kvinnokläder samt knappar och försåg folket med. Av denna anledning ansåg en meddelare att tattarna kallades häktmakare. Drängarna måste taga vara på knappar, som fallit ur eller höllo på att falla ur, för att kunna få några knappar i de kläder, som ingingo i lönen, "löneklära". En gång skulle en dräng vid Svartebo ha kläder, men då han ej hade några knappar till tröjan, som han skulle ha, blev han utan sådan.

För att få lärpojckarna att arbeta använde mästarna flera medel. Då det led frampå kvällarna blevo de sömniga; en mästare, kanske flera, höll då snusdosen under näsan på den sovande, varav nysning och uppvaknande följde. På dagarna var det mycket i omgivningen, som intresserade, men för att lägga band på nyfikenheten fick lärgossen hålla trådnystanet under hakan.

Symaskinen kom till norra Östergötland på 1870 talet, menar en meddelare. I början forslades den på kärre mellan gårdarna, men det var mycket besvärligt, och den torde

na bidragit till att skräddarna på landsvägen.

3 / Skomakarnas utrustning framgår i det närmaste av visstumpne: "Skomakern, skolåda, lästeknipa, sälehansken, tummeringen å pinne-syrn, di går de flickera i månesken".

Om man antager att skolådan innehöll en mångfald av småsaker och verktyg såsom spannrem, hammare, beck, tunnbladig kniv, borst, pligg o.d. Skinn och läder till skorna liksom skogarn till becktråden och näver till bottnarna i de svenska stövlarna tillhandahölls på gården. Skinn och läder var av kalvarna och de äldre nötkreaturen, som slaktats vid gården, och vilkas hud burits till garvaren i trakten för att beredas. Skogarnet bereddes av lin liksom sytråden. En gumma spann dåligt skogarn men skröt sedermera över att hon "smet allt i skomakern det där dåliga skogarnet", men skomakaren tycket: "Ja, men ja smet'et allt i sko'na", den som bar dessa fick största nyttan av det.

De skor, som mest skillde sig från dem, som nu förfärdigas, var de s.k. svenska skorna eller stövlarna. Bottnarna i dessa voro av "kartfri näver", slät näver, och mycket tjocka. Till desamma åtgick ungefär 2,5 marker näver. Nävern syddes fast med becktråd under det att skon med spannremmen hölls fast över knäet. Men tråden måste dragas hastigt igenom, ty i annat fall satte den sig fast och "då kunne inte tu par oxer dra'n igymen". Det tjocka näverlagret var egentligen till för värmes skull, ytterst sattes ladersulor.

Berättat av min far.

Lasse i Sängen.

Lars Andersson bodde i ett ställe på Klintorps ägor, vilket benämndes sängen. Han var född omkring 1830 och dog för ungefär 30 år sen (1924). Lars var en mångfrestare, som kunde snickra möbler, göra spinnrockar, laga allt möjligt, smida m.m. Det blev emellertid ingen reda med hans arbete. Folk gick till honom och pratade, och då blev det ingenting med arbetet. Han var duktig att sjunga och vissla. Om han fick tag i löv, gräs eller vad som helst kunde han "spela" på det. När det blev allt för dåligt för honom, måste grannarna och andra giva honom litet av det han behövde. Det mindre goda arbetsresultatet och därmed följande ekonomiska svårigheter förklarade han med ordspråket (gjort av honom själv?): "För den som kan 99 hantverk, blir det 100:de att tigga". Veterligt använde han ej sprit. En stor mängd anekdoter finnas efter honom, belysande hur rapp att giva träffande svar han var, och hur han såg med galghumor på besvärligheterna i hemmet m.m.

En gång då skomakarna voro hos honom för att laga skor, behövde dessa ljus frampå kvällen för att se att arbeta. De sågo emellertid ej till någon lampa. Då kom Lars in och frågade, vad de letade efter. Det talade de förstas om. "Det var märkvärdigt", tyckte Lars, "ska ni inte hitta någon lampa. Ja vet då att det skall finnas tre stycken: en fotogenlampa och en gaslampa och en lortlampa". "Lortlampan" var hustrun, förstås.

En jukafton tog Lars in en spade och skul-

le "spa'värme i Sängen" för att få det litet snyggt till julen. Det fanns nämligen intet golv i stugan utan endast några lösa brädlappar. Nu tog han bort de värsta knölarna mellan bräderna och lade dessa tillrätta.

Då farfar en gång ej var så långt från Lars hem och sydde, besökte han Lars en kväll. Det blev sent, och då tyckte Lars att det skulle bli besvärligt för farfar att ge sig iväg ut i mörkret, varför han bjöd honom kvar över natten. Farfar väntade att hustrun skulle bädda och anvisa honom liggplats, men Lars och han sutto och pratade, och hustrun och barnen gingo tydligen och lade sig någon städes. Lars tog slutligen en del lumpor och kastade utmed en vägg och bjöd den främmande att ligga på. Det blev dock, ansåg han, för lågt under huvudet, varför han band ett rep om hyvelbänkskruven och gjorde en snara av det till huvudkudde åt farfar. Om den användes eller ej är obekant. Sedan han gjort dessa anordningar tyckte Lars: "Ja, då du är här i trakterna och syr, behöver du ju inte gå hem, du kan ju gå hit till mej, så får du åtminstone ligga som folk".

En bonde skulle börja köra i jorden med årdar. Detta var ej inställt på det djup han önskade. Då gick han in till sin gumma och sade: "Du ska gå ut å ställe åm årdret, för då ä din fars gamle årdar, så du ska fälle kännetälet".

En gubbe och en gumma voro inne i stan. Gubben skulle köpa sig en rakkniv. Då frågade

Östergötland
Finspångs län
Nallestad

1594

Folke Jansson
FOLKMINNESBOK

34.

han gumman, vad hon ansåg han skulle köpa för en, "för din far va ju lie-sme, så du ska fälle förstå däj på eggjärn".

Swartsens snus.

Swartsens snus har varit och är väl ovanligt bra, men det fick endast vara en av Swartsarna, som kände till alla tillsättningar vid tillverkningen. När den Swarts, som höll på, skulle sluta, lärde han upp efterträdaren. En gång skulle en arbetare stjäla sig till hemligheten och gömde sig för den skull för att åhöra hur det skulle göras. Han blev upptäckt, och den Swarts, som fick se honom, slog ihjäl honom. Swartsen fick förstås böta, men han kom rätt lindrigt ifrån det, därför att den andre skulle stjäla uppfinningen. (Min far har hört sägnen av bland andra min farfar).

En stark karl.

Min mors morfar, Johan i Gösbo, var stark. En gång på vintern skulle han fara över sjön Långbogen med ett par kolryssar. När han kom ner på sjön, satt en varg på vintervägen. J. kastade en yxa fram emot vargen, men han satt kvar. Hästarna ville inte gå fram. Men så gick vargen upp i snön, och J. kunde få tag i sin yxa. Men hästarna kunde han inte få ur

15940011
3
fläcken, för hästarna gå aldrig över ett ställe där en varg suttit. Då kopplade J. ihop hästarnas huvuden på något sätt och tog ett bastant tag samt drog fram såväl hästarna som kolryssarna över det ställe, där vargen hade suttit. Sedan kunde han fortsätta att köra. Detta hände för väl hundra år sedan.

(Berättat av kassör Joh. Johansson, Hällestad den 27/10.).

Fel "person" fick kärleksdrycken.

Mor Ask i Brystorp, Hällestad, omkring 70 år, vet berätta, att då hon i sin ungdom tjänade piga å en gård i norra Östergötland, skulle en dräng, som var kär i en piga, söka väcka genkärlek hos denna genom att giva henne en kärleksdryck. Men pigan anade vad som var i görningen och gav drycken åt en gris. Grisen blev då kär i drängen i stället för pigan och följde honom vart han gick. Han hade ett rent älande med grisen, så fort han kom ut på ladugårdsbacken. Det var nämligen på den tiden då grisarna fingo gå ute i det fria om somrarna.

En gubbe på sjön Tron.

Lantbrukaren Johan Andersson i Sundtorpet, omkring 60 år, har berättat, att han en gång, det var på dagen, gick över sjön Tron en vinter, då det var snö på isen, och såg en mörklädd karl gå över sjön. Sagesmannen gick så att han skulle komma att skära den andres väg men då han kom dit, såg han inga spår. Han

1594
32
fläcken, för hästarna gå aldrig över ett ställe där en varg suttit. Då kopplade J. ihop hästarnas huvuden på något sätt och tog ett bastant tag samt drog fram såväl hästarna som kolryssarna över det ställe/ där vargen hade suttit. Sedan kunde han fortsätta att köra. Detta hände för väl hundra år sedan.

(Berättat av kassör Joh. Johansson, Hällestad den 27/10).

Fel "person" fick kärleksdrycken.

Mor Ask i Brystorp, Hällestad, omkring 70 år, vet berätta, att då hon i sin ungdom tjänade piga å en gård i norra Östergötland, skulle en dräng, som var kär i en piga, söka väcka genkärlek hos denna genom att giva henne en kärleksdryck. Men pigan anade vad som var i görningen och gav drycken åt en gris. Grisen blev då kär i drängen i stället för pigan och följde honom vart han gick. Han hade ett rent älande med grisen, så fort han kom ut på ladugårdsbacken. Det var nämligen på den tiden då grisarna fingo gå ute i det fria om somrarna.

En gubbe på sjön Tron.

Lantbrukaren Johan Andersson i Sundtorpet, omkring 60 år, har berättat, att han en gång, det var på dagen, gick över sjön Tron en vinter, då det var snö på isen, och såg en mörklädd karl gå över sjön. Sagesmannen gick så att han skulle komma att skära den andres väg men då han kom dit, såg han inga spår. Han

träffade en annan person, och båda gingo och letade efter spåren av mannen men inga stodo att finna.

3 /

Dränglön.

Stålbom, arbetare vid Borggårds bruk, född i Tjällmo och 62 år, berättar att han vid 17 års ålder hade drängplats i tjällmo nära Hällestadsgränsen. Han erhöll då i lön: ett par linbyxor (blagarnsbyxor) av randigt färgat tyg, tre skjortor, två par stövlar (ett par svenska och ett par tyska), en linrock av samma slags tyg som byxorna, en mark ull. Detta var de i dränglönen ingående s.k. "små-klära" (små-kläderna).

Ordspråk hörda i Hällestad.

Det är lika svårt för en kolare att dö som för en mjölnare att leva.

(50-åriga Aug. Vidholm, Lövnäs).

En mjölnare, som inte stjälar,
mår inte väl.

En skräddare, som inte ljuger,
han inte duger.

(Detsamma skulle gälla för skomakare och kanske andra hantverkare också. Det lär menas att det var inte mycket med en hantverkare, som inte var mera upptagen än han kunde komma på bestämd dag till ställen, eller kunde säga när han kunde komma)

"Den skräddere, sām inte har löss ā krite, den får en slā ihjāl".

"Ska en ha någe ā en bonne, får en bātigge ā be ā betale".

Berättat av min far.

En käring och fiskelycka.

Att möta en käring, eller kvinna i allmänhet, då man går för att fiska är ett säkert tecken till att det kommer att gå dåligt med fisket. Hon skämmer fiskelyckan. Skräddare Andersson i Lotorp, Risinge socken, som levde i slutet av 1800-talet, trodde så fast på detta, att då han och en fiskekamrat en gång mötte en käring, då de kommit ut på sjön, A. förklarade det inte löna mödan att försöka utan gick trots kamratens protester hem.

Spirtus.

När "Annike i Ruggestärp" (Annika i Ruggestorp) bodde i Nygård, Hällestad, hade de en spirtus där, som drog till dem mjölk. Mjölk fanns det sålunda gott om vid Nygård. De hade en så med mjölk stående i förstun med en skopa i. Där fick vem som kom och ville dricka.

En gumma, som kallades "Maje i Mo", Ris-

inge, hade också en spirtus. När hon om höstarna gick och tog upp säd, stack hon på en strumpa medan mäjaren strök lien och de gingo tillbaka efter mäjen. Åtminstone hann hon sticka skaffet på strumpan på dagen.

En "styver" dräng beslöt att försöka panke ut gumman. En dag, då "Maje" tog upp efter honom, försökte han och tog i och arbetade det värsta han visste. Men det gick inte, utan gumman hann gott med. Hon såg vad han ämnade, så hon sade till honom: "För sök inte, för då går alri te panke ut mäj".

Trollgubbe.

Erker i Lindarn (Lindalen) i södra delen av Hällestad påstods kunna trolla. Han hade

en "åskevigge", och det skulle vara av denna som hans förmåga att trolla berodde. Han var egentligen snickare men skulle även vara något slags skogvaktare.

Stark karl.

"Jaen i Klintärp" var hållen för att vara litet "larvig" men också rätt stark. Han var en gång i skogen och kolade. Ett par karlar beslöt då att skrämja Jaen och gingo för den skull till hans koja en natt. Därutänför pratade de med varandra rätt högröstat, och den ene sade: "Tar du kniven, så drar ja ut en". Men gubben tyckte väl detta lät hotande, så han tog och satte axlarna mot kojväggarna

och tog kolan med sig och gick.

Skräddare.

En skräddare, som kallades "flicke-skräddern", sydde bland annat handskar. Han kastade dem allt efter som de blevo färdiga bort till en vrå. Han sydde så fort att det var en handske i luften för jämnan.

Om, under den tid skräddarnas verksamhetsområde var begränsat, en skräddare gick in på annan skräddares område, togs saxen ifrån honom.

+

+

+